

'n Kruiskulturele Onderzoek na Studente se Houdings teenoor hul Vaders

Prof. A. le Roux*

Departement Sielkunde
Universiteit van die Vrystaat
Posbus 339
BLOEMFONTEIN
9300
Suid-Afrika
leroux.a.hum@ufs.ac.za

A Cross-cultural Investigation of Students's Attitudes towards their Fathers

Limited South African research could be found in the existing literature regarding young people's attitudes towards their parents – and particularly their fathers, who play a vital role in their development in terms of the provision of emotional support and guidance. The main objective of this project was therefore to determine how students from different racial groups feel about their fathers. A sample consisting of 152 students of different races at the University of the Free State, participated in the study. The results indicated that the black students were significantly less positive in their attitudes towards their fathers than were the coloured and white students. It was also found that the English-speaking group differed significantly from the Afrikaans-speaking students, in that the latter were significantly more positive in terms of their attitudes towards their fathers. No differences were found relating to gender and age.

* Spesiale dank aan dr. L. Hoffman vir redaksionele versorging.

1. Probleemstelling en doel van ondersoek

Die morele verval in Suid-Afrika is sigbaar besig om toe te neem. Die moreel-sedelike karakter van die eens Christelike samelewing word deur misdade soos aanranding, moord, verkragting, kinderverkragting, alkohol- en dwelmmisbruik, prostitusie, pornografie, seksuele euwels en perverse ontsier (Le Roux, 2003:147 - 148; Masuku, 2004). Jeugbendes is besig om sommige areas van die land in oorlogsones te omskep, terwyl kriminele al jonger word (*Beeld*, 2003:1). Van die jongmense pleeg die grusaamste moorde sonder enige sigbare tekens van berou. Volgens Tripp (2002:1) wil dit voorkom asof die mens sy morele ankertoue as basis vir aanvaarbare menslike gedrag laat los het, en eerder die neiging tot wangedrag verkies. As gevolg hiervan is die tronke oorvol, en nie geskik om die immergroeiende getal misdadigers te hanteer nie. Masuku (2004) rapporteer die volgende: Vanaf 1998 tot 2003 het die aantal verhoorafwagende jeugdiges met 53% gestyg. Die aantal kinders wat gevonnissen is en in die tronk is, het met 42% gestyg. Vir ouer jeugdige is die statistieke nog erger: In Januarie 2004 was daar 24 9666 jeugdige tussen die ouderdomme van 18 en 21 jaar in die tronk.

Bewyse van die ernstige morele agteruitgang is oral in die Suid-Afrikaanse samelewing sigbaar. Die hoofberigte in koerante en op televisie getuig in oormaats van mense se moordlustigheid, perversie, owerspeligheid, uitspatigheid, arrogansie, selfsug, besopenheid en talle ander vorme van immoraliteit (*Beeld*, 2000:4; *Beeld*, 2003a:1). Selfs op sommiges se T-hemde en motorplakkers verskyn van die onsedelikste gesegdes denkbaar. Dit wil voorkom asof baie Suid-Afrikaners nie meer skaam is oor hul immorele gedrag nie. Alles wat vulgêr en disrespekvol is, is "koel", terwyl dit wat goed en gewyd is, as belaglik en verspot afgemaak word.

Om in die hedendaagse samelewing 'n bewame, goed aangepaste en sosiaal aanvaarbare kind op te voed is 'n enorme uitdaging, wat nog moeiliker word indien 'n enkelouer (gewoonlik die moeder) hierdie taak alleen moet verrig (Charity, 2003:1). Gesinne met vroue aan die hoof (waar die vader dus afwesig is), het beduidend toegeneem in Suid-Afrika (Zulu & Sibanda, 2005:235). Die neiging tot vaderlose gesinne stel die toekoms van kinders ernstig in gevaar en kan 'n beduidende katalisator wees vir die vernaamste sosiale probleme, aldus Mason (1995:21). Volgens laasgenoemde kom 72% van tienermoordenaars, 60% van verkragters en 70% van langtermyngevangenes uit gesinne sonder 'n vader, en verwag hy dat hierdie syfer sal styg namate die kinders van hierdie gevangenes opgroei sonder die voorreg van enige vaderlike invloed. Popenoe (1996:28) stem saam dat die meerderheid kinders wat sonder 'n vaderfiguur opgroei, emosioneel en psigologies onvoorbereid is om hul eie kinders groot te maak en 'n langtermynverhouding met 'n huweliksmaat te handhaaf.

In 'n vorige artikel deur Le Roux (2003:147) het navorsers (Amneus, 1995:1; 2002:1; Atkinson, 2002:1; Byrum, 1996:1; Dobson, 2002:34) gewys op die ernstige moraliteitskrisis waarin die Suid-Afrikaanse samelewing sigself tans bevind, en wat moontlik die direkte gevolg is van die erosie wat uit gesinsver-

brokkeling spruit. In aansluiting hierby berig *Beeld* (2000:4) dat die jeug skynbaar geen agting meer het vir sedes en etiese gedrag nie, en dat verwerping en “koue”, materialistiese oerhuise faktore is wat ’n bydraende rol speel in die toename van misdaad en riskante gedrag onder jeugdiges (*Beeld*, 2003a:1). Volgens die *Saturday Weekend Argus* (2004:1) is 40% van Suid-Afrikaanse hoërskoolleerlinge seksueel aktief, terwyl 14% hul eerste seksuele ervaring voor die ouderdom van 14 jaar gehad het. Suid-Afrikaanse jeugdige het ook ’n groter kans op besmetting met die MIV-virus, en teen die huidige koers van besmetting sal elke tweede kind onder die ouderdom van 15 jaar MIV-positief wees en moontlik aan vigsverwante siektetoestande sterf (*Pretoria News*, 2003:1).

Volgens *Die Kerkbode* (2002:1) eksperimenteer vier miljoen Suid-Afrikaanse jeugdige met dwelms en bestee hoërskoolleerlinge in Kaapstad meer as R30 miljoen per jaar aan alkohol, sigarette en dwelmmiddels. *Die Afrikaner* (2001:1) berig dat dwelmgebruik dikwels ook verband hou met misdaad omdat verslaafdes hulle tot misdaad en prostitusie wend om hul verslawing te finansier.

Hoewel amptelike polisiestatistieke oor jeugmisdaad nie beskikbaar is nie, is daar volgens mnr. Ngubeni, senior amptenaar van die Johannesburgse Gevangenis, ’n merkbare tendens dat geweldsmisdadigers al hoe jonger word (*Beeld*, 2003:1). Volgens dr. Irma Labuschagne, ’n bekende kriminoloog, was daar oor die afgelope vier tot vyf jaar beslis ’n toename in jeugmisdaad (*Beeld*, 2003:1). Dr. Jansen, ’n opvoedkundige sielkundige en hoogleraar van Unisa, voeg in die berig by dat hierdie kommerwekkende toename in jeugmisdaad ’n simptoom van ’n siek samelewing is. Dit is ’n internasionale tendens dat ’n groot hoeveelheid misdaad, en veral geweldsmisdade, deur jeugdige gepleeg word (Masuku, 2004). Masuku wys verder daarop dat die misdadigers sowel as die slagoffers al jonger word, ook in Suid-Afrika.

Volgens Ngubeni kom die meeste jeugmisdadigers uit gebroke huisgesinne, maar die hedendaagse gesinsopset, waar beide ouers baie besig is, veroorsaak volgens dr. Labuschagne ook probleme. Laasgenoemde betoog verder dat kinders wat nie genoeg liefde en aandag tuis kry nie, makliker en gouer probleemgedrag soos ’n geneigdheid tot misdaad openbaar (*Beeld*, 2003:2). Volgens haar is jeugmisdaad ’n reaksie op verwerping, vervreemding, woede en frustrasie.

Die gebrek aan ’n vaderfiguur is dikwels die rede waarom jeugdige hul tot bendes wend, waar daar van hulle verwag word om misdade te pleeg (*Beeld*, 2004:2). Wanneer gesinne verbrokkel en vaders nie aanwesig is nie, moet vroue dikwels die rol van die pa in die gesin oorneem – ’n taak waarvoor hulle nie toegerus is nie. Dobson (2002:34) sê dat seuns dikwels misluk in chaotiese, ongedisiplineerde omstandighede waar toesig ontbreek. Indien hulle toegelaat word om hul eie gang te gaan, is hulle geneig om koers te verloor, hulle te wangedra en in gevaarlike situasies te beland. Amneus (2002:1) stem saam dat baie manlike kriminele en onderpresteerders in vaderlose gesinne aangetref word, aangesien die vader nie daar is om stabiliteit aan sy kinders te bied nie. Hy is verder van mening dat enige samelewing wat nie die mans kan motiveer om na hul gesinne om te sien nie,

toenemend sal deterioreer en uiteindelik sal ineenstort. Alle kinders, maar veral seuns, is volgens die voorgenoemde navorsers baie kwesbaar wanneer gesinstrukture onstabiel is.

Die bevindings van 'n aantal studies oor die afgelope dekade (Marsiglio, Amato, Day & Lamb, 2000:1173; Parke, 1996:36) het navorsers bewus gemaak van die belangrike rol wat vaders in hul kinders se lewens speel (Green, 2002:1). Green sê dat kinders wat met warm, versorgende en aktief betrokke vaders grootword, groot voordele geniet. Dit sluit beter akademiese prestasie, verhoogde selfwaarde, gesonder verhoudings en gesonder geslagsrolontwikkeling, asook toegang tot groter finansiële bronne, in. Volgens Mead (in Amneus, 1995:1) is van die vernaamste funksies wat vaders moet vervul, om emosionele en sosiale stabiliteit in hul gesinne en in die samelewing te bewerkstellig. Vanuit 'n Christelik-wetenskaplike tradisie is die rol van die vader en die houding jeens vaders ook van groot belang. Navorsers soos Dollahite (1998:3) beskou godsdien immers as die kragtigste, mees betekenisvolle en durende invloed om vaders te motiveer om by hul kinders betrokke te wees (cf. Marks & Dollahite, 2001:625).

Teen die agtergrond van die voorgaande bespreking is dit volgens die navorsers noodsaaklik om ondersoek in te stel na jeugdige en jong volwassenes in Suid-Afrika se houdings teenoor hul vaders. Geen navorsing oor studente binne hierdie groepe se houdings teenoor hul vaders kon in die Suid-Afrikaanse konteks opgespoor word nie. Omdat hierdie twee groepe se ouderdomme in 'n mate oorvleuel, het die navorsers besluit om beide groepe by die ondersoek te betrek. Wat dink Suid-Afrikaanse studente van hul vaders? Het hulle 'n positiewe of negatiewe houding teenoor hul pa's? Is daar verskille tussen mans en vroue hieroor, en verskil verskillende rasse en taalgroepe van mekaar wat dit betref? Hierdie is van die vrae wat die navorsers sal poeg om in hierdie ondersoek te beantwoord.

2. Literatuuroorsig

2.1 Die aard van houdings

Elke persoon se houdings teenoor 'n verskeidenheid sosiale aspekte staan sentraal tot sy/haar verhoudings met andere. Daarom is dit ook belangrik om in hierdie ondersoek na studente se houdings teenoor hulle vaders kortliks te verwys na die aard van houdings. Enige houding word gedefinieer as 'n blywende oriëntasie met 'n kognitiewe, 'n affektiewe en 'n konatiewe komponent (Taylor, Peplau & Sears, 2003:133). 'n Kognitiewe evaluasie behels byvoorbeeld om iets of iemand goed te keur of af te keur; affektiewe aspekte behels die gevoelens van 'n persoon, soos om van iemand te hou/nie te hou nie, terwyl gedragsneigings byvoorbeeld beteken om 'n persoon te nader of te vermy. Ons houdings word dus uitgedruk wanneer mense, plekke of dinge positief of negatief geëvalueer word. Houdings kan ook ons liefde of haat versterk; dit kan lei tot helpende of destruktiewe gedrag en tot sosiale konflik; dit kan ook help

om konflik op te los. Volgens Aronson, Wilson en Akert (1997: 233) kan houdings wel verander, maar nie maklik nie. Mense verander byvoorbeeld nie hul godsdienstige of politieke affiliasies sonder om sterk weerstand te bied nie.

Daar bestaan verskeie teorieë oor hoe houdings gevorm word, en hoe dit verander kan word. Die **leerteorie** het by die Yale Universiteit deur die werk van Carl Hovland en sy medewerkers ontstaan (Hovland, Janis, & Kelley, 1953:53). Volgens hierdie teorie word houdings op dieselfde wyse as ander gewoontes gevorm. Die informasie en gevoelens omtrent houdingsobjekte word deur 'n proses van assosiasie verkry, maar kan ook deur versterking, straf en nabootsing aangeleer word. Die huisgesin, waar ouers belangrike figure en rolmodelle is, dien dus as hoofbron van houdingsvorming.

Nog 'n belangrike teoretiese raamwerk vir houdingsvorming is **kognitiewe konsekwentheid**. Volgens hierdie groep teorieë streef die mens voortdurend na koherensie en betekenis in sy kognitiewe strukture (Taylor *et al.*, 2003:136). Indien kennis reeds konsekwent is en 'n nuwe kennis voorkom wat moontlike inkonsekwentheid kan veroorsaak, word daarna gestreef om die effek van die inkonsekwentheid te minimiseer. Die belangrikste teoretiese modelle in hierdie groep is die balanstorie van Heider (1958:137), die kognitiewe dissonansieteorie van Festinger (1957:138) en die selfpersepsieteorie van Bem (1967:184).

Die belangrikheid van die vader vir die ontwikkeling van die kind is reeds aangeroer. 'n Aantal kenners, onder andere Mason (1995:1) is dit eens dat die neiging tot vaderlose gesinne die toekoms van adolessente bedreig, en dat dit 'n beduidende katalisator vir sosiale probleme kan wees. Die invloed van die vader gaan vervolgens bespreek word ten einde 'n oorkoepelende beeld daarvan te vorm.

2.2 Die rol van die vader

In die *Verklarende Afrikaanse Woordeboek* (Labuschagne & Eksteen, 1993:978) word daar na 'n vader verwys as 'n man wat een of meer kinders het. Vaderskap behels egter veel meer as bloot 'n biologiese bydrae tot die voortbring van 'n nuwe lewe. Marsigero (in Charity, 2003:1) dui aan dat 'n vader 'n biologiese wese is, maar dat vaderskap ook sekere psigologiese en sosiologiese implikasies en verwagtinge meebring. Die samelewing beeld die stereotipiese gesin uit as 'n ma wat na die kinders omsien, terwyl die pa vir die finansiële versorging verantwoordelik is (*Daily News*, 2002:1; Miller, 1997 in Charity, 2003:1). Volgens Marsigero (in Charity, 2003:1) speel vaders 'n kardinale rol in kinderontwikkeling, wat 'n diepgaande invloed op die sosiale, emosionele en intellektuele ontwikkeling van kinders het (Smith, 2002:1).

Navorsing dui aan dat suigeling wat se pa's betrokke was by hul versorging, se kognitiewe ontwikkeling beter is in vergelyking met diegene

wie se pa's onbetrokke was (Evans & Fogarty, 1999:1; Smith, 2002:2). In hierdie verband word ook aangetoon dat 'n vader kinders se verbale vermoëns en hul interne lokus van beheer versterk (Smith, 2002:2). 'n Vader se betrokkenheid hou ook verband met 'n kind se akademiese prestasie (Evans & Fogarty, 1999:2; Green, 2002:1) en gesonde verhoudings met sy portuurgroep, asook gesonde geslagsrolontwikkeling, om enkele aspekte te belig (Green, 2002:1; Mboya, 1999:763). Positiewe karaktertrekke soos empatie, 'n goeie selfbeeld (Green, 2002:1; Smith, 2002:2), selfbeheer, psigologiese welstand en sosiale bevoegdheid, asook sekere lewensvaardighede, vloei egter ook voort uit 'n kind se verhouding met 'n betrokke vader (Evans & Fogarty, 1999:2). 'n Studie deur Bollinger en Palkovitz (2003:117) het bevind dat vaders wat kerklidmate is, meer betrokke is by hul kinders as vaders wat nie kerklidmate is nie. Die ouerfiguur het 'n belangrike simboliese funksie in 'n persoon se Godsvoorstelling (Vergote, 1981). Dus sal die vader 'n belangrike invloed hierop kan uitoefen.

Volgens Evans en Fogarty (1999:2) hou die betrokkenheid van die vader ook verband met 'n verlaging in die voorkoms van tienergeweld en jeugmisdadigheid, asook ander wetsoortredings. Verskeie studies het ook bevind dat die onbetrokkenheid van die vader lei tot verhoogde vlakke van angs en jeugmisdadigheid, asook emosionele verstoringe (Charity, 2003:4). Emosionele onbetrokkenheid van vaders kan moontlik manifesteer in depressie, obesiteit en botsing met die gereg, asook riskante seksuele gedrag (Charity, 2003:4). Amneus (2002:2) beweer dat kinders meer geneig is om mishandel en verwaarloos te word in huisgesinne waar die vader afwesig en onbetrokke is, en dat dit gepaard gaan met verarming, misdadigheid en seksuele verwarring.

2.3 Geslag, ouderdom, taal en ras as veranderlikes by jongmense se houdings teenoor hul vaders

Volgens Rigby (1993:501), wat 'n uitgebreide studie onder 1 012 adolessente tussen 11 en 16 jaar in Australië uitgevoer het om neigings tot afknouery, viktimisering en prososialiteit te ondersoek, is gevind dat die neiging om portuurlede af te knou 'n negatiewe voorspeller is vir die adolessente se houdings teenoor elke ouer, terwyl neigings tot prososiale gedrag as positiewe voorspeller geïdentifiseer is. Die neiging onder meisies om deur portuurlede geviktimizeer te word, is met swak gesinsfunksionering en negatiewe houdings teenoor die moeder geassosieer. Negatiewe verhoudings met afwesige vaders in enkelouergesinne is verbind met seuns wat op skool geviktimizeer word.

In 'n meer resente ondersoek in Ghana onder 930 tieners (451 seuns en 479 meisies) met 'n gemiddelde ouderdom van 12.1 jaar, het Ocansey (2004:1) bevind dat die meerderheid van die steekproef (84%) negatiewe

houdings teenoor hul vaders, maar positiewe houdings teenoor hul moeders geopenbaar het. Die deelnemers se waarnemings was ook dat hul vaders negatiewe houdings teenoor hulle gehad het, terwyl hul moeders oor die algemeen gunstig teenoor hulle gereageer het. Die ondersoek is deur middel van 'n semi-gestruktureerde onderhoudsgids uitgevoer op 25 ewekansig geselekteerde skole in 10 verskillende distrikte in Ghana.

In ander navorsing deur Rose (1992:616) is 'n groep van 17 wit, geselekteerde enkelmoeders tussen die ouderdomme van 20 en 32 jaar en hul kinders vergelyk met 'n groep kinders en hul ouers wat steeds getroud is. Die doel was om die rol van die vader in gesinne te identifiseer, asook om die sienings van kinders wat nie pa's het nie, te verstaan. Die data is verkry deur middel van onderhoude met die moeders en projektiewe tegnieke op die kinders, asook onderhoude met die kinders op 6 jaar. Die resultate het aan die lig gebring dat die meeste van die vaderlose kinders "spook-pa's" gehad het van wie hulle bitter min geweet het. Hulle het ook positiewe gevoelens en fantasieë omtrent hul afwesige vaders gehad, maar die wat min kontak met hul pa's gehad het, het gevoel hul vaders is negatief teenoor hulle. Hulle het ook verwerp gevoel en hulleself geblameer vir hul pa's se afwesigheid.

Khalid (1991:45) en Harper (1986:17) het bevind dat seuns en adolessente met afwesige vaders se manlike selfkonsep en selfgating beduidend swakker was in vergelyking met seuns wie se vaders teenwoordig was.

Navorsing onder die jeug in die Nelson Mandela Metropool het 'n negatiewe persepsie teenoor ouers aan die lig gebring (Masuku, 2004). Verder het die meeste van hulle gevoel dat ouers direk of indirek tot misdaad bydra deur óf oorbekermend óf te permissief te wees. Geen navorsing binne die Suid-Afrikaanse konteks oor studente se houdings teenoor hul vaders kon in die literatuur opgespoor word nie. 'n Belangrike projek, naamlik "The Fatherhood Project" word tans deur die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (2004) geloods. Die projek se doel is om te fokus op die belangrikheid van die vader/kind-verhouding en terselfdertyd die noodsaaklikheid van mans se liefde en beskerming vir hul kinders en gesinne te beklemtoon. Geen navorsing kon egter opgespoor word oor laat adolessente en vroeë volwassenes se persepsies van hul vaders nie.

In die lig van die bogenoemde bespreking is die navorsingshipoteses wat in die studie ondersoek sal word, die volgende:

- mans en vroue verskil van mekaar ten opsigte van hul houdings teenoor hul vaders;
- daar bestaan rasseverskille ten opsigte van groepe se houdings teenoor hul vaders;
- Afrikaans- en Engelssprekendes verskil van mekaar sover dit hul houdings teenoor hul vaders betref;

- Verskillende ouderdomsgroepe verskil van mekaar ten opsigte van hul houdings teenoor hul vaders.

3. Navorsingsmetode

Ten einde bogenoemde doelsettings te kan bereik, het die navorser die volgende metode toegepas:

3.1 Die steekproef

Die toevallige steekproef (Gravetter & Forzano, 2006:127) het bestaan uit 152 studente van die Universiteit van die Vrystaat wat in die Fakulteit Geesteswetenskappe geregistreer is (een van die grootste fakulteite op die kampus). Die navorser is self aan hierdie fakulteit verbonde, wat die proses vir data-insameling baie vergemaklik het. Die gemiddelde ouderdom van die groep was 21.55 jaar. Die groep is in twee ouderdomsgroepe verdeel, naamlik 18 - 20 jaar (dus laat adolessensie) en 21 jaar en ouer (vroë volwassenheid). Die vraelyste is tydens lesings aan die studente uitgedeel en almal wat teenwoordig was, is uitgenooi om deel te neem, hoewel hulle self kon besluit of hulle aan die ondersoek wou deelneem of nie. Die frekwensies en persentasies van die verskillende vlakke van die onafhanklike veranderlikes verskyn in Tabel 1:

TABEL 1: Frekwensies en persentasies van al die veranderlikes

		Frekwensies	Persentasies
GESLAG:	Mans	30	19.74
	Vroue	122	80.26
OUDERDOM:	18 - 20	77	50.66
	21+	75	49.34
RAS:	Bruin	10	6.58
	Swart	49	32.24
	Wit	93	61.18
TAAL:	Afrikaans	91	59.87
	Engels	61	40.13

Tabel 1 toon eerstens dat heelwat meer vroue (N=122, 80.26%) as mans (N=30, 19.74%) aan die ondersoek deelgeneem het. Van die totale groep van 152 was 77 tussen die ouderdom 18 - 20 jaar, en 75 was 21 jaar en ouer. Wat ras betref, was 10 studente bruin (6.58%), 49 swart (32.24%) en

93 wit (61.18%). Ten opsigte van taal as veranderlike het 91 (59.87%) aangedui dat hulle Afrikaanssprekend is, teenoor 61 (40.13%) wat Engelssprekend is.

3.2 Die meetinstrumente

Die hoofinstrument wat gebruik is om studente se houding teenoor hul vaders te meet, is deur die navorser self ontwikkel en was in Afrikaans of Engels beskikbaar. Hierdie vraelys, bekend as “Die LEROUX-Vadersvraelys” is na ’n deeglike ondersoek van die relevante literatuur saamgestel uit 30 items wat op eendimensionele wyse elke persoon se houding teenoor sy/haar vader ondersoek. Die items is so gekies dat al drie komponente waaruit ’n houding saamgestel is, naamlik kognitief, affektief en konatief, daarin gereflekteer word. Voorbeelde van die kognitiewe items in die vraelys is die volgende: “My pa is selde tuis” (Item 3); “Is ’n sterk pilaar aan wie ek kan vashou” (Item 20) en “Werk baie hard om vir ons te kan sorg” (Item 24). Die affektiewe komponent bevat onder andere die volgende items: “My pa is ’n goeie pa” (Item 1); “Is dierbaar en saggeaard” (Item 6); “Gee glad nie vir ons om nie” (Item 15) en “Kan ek nie vertrou nie” (Item 17). Die konatiewe (of gedrags-) komponent se items is soos volg: “Steek ons gedurig in die skande” (Item 18); “Help my nie graag as ek hom iets vra nie” (Item 28); “Leer my baie van die lewe” (Item 29); “Is iemand vir wie ek my skaam” (Item 9).

Ten einde aan ’n verdere vereiste vir ’n goeie vraelys te voldoen, het die navorser die meetinstrument ook gebalanseer. Dit beteken dat dit uit 15 positiewe en 15 negatiewe items saamgestel is om die instemmingseffek te bekamp. Verder beskik die vraelys ook oor vier responskategorieë ten einde op elke item te kan reageer. Hierdie moontlikhede is: “Stem beslis saam”, “Stem saam”, “Stem nie saam nie” en “Stem beslis nie saam nie”. Die positiewe items in die vraelys bevat numeriese waardes wat wissel van vier tot een, terwyl die negatiewe items se waardes van een tot vier gemerk is in die kolomme. Die hoogste waarde wat elke respondent dus op die vraelys kan behaal, is 120 punte en die laagste 30 punte, met ’n teoretiese gemiddeld van 75. Dit impliseer dat proefpersone wat tellings bokant 75 op die skaal behaal ’n positiewe houding teenoor hul vaders handhaaf, en omgekeerd.

Die navorser het ook reeds die betroubaarheid van die meetinstrument ondersoek. Nadat ’n item-ontleding uitgevoer is, is Cronbach se alfa-koëffisiënt op $\alpha = 0.967$ vasgestel – ’n uitstekende illustrasie van itemhomogeniteit en ’n betroubare syfer vir sosiaal-sielkundige navorsing. Die geldigheid van die instrument word tans ondersoek.

1. Die navorser het ook ’n biografiese vraelys saamgestel om inligting omtrent elke proefpersoon se geslag, ouderdom, ras en taal te verkry.

3.3 Statistiese tegnieke

Die hipoteses soos hierbo geformuleer, is met behulp van 'n eenrigtingvariensie-ontleding (ANOVA) ondersoek. Interaksieverskille is nie ondersoek nie, en sal in die volgende projek aandag ontvang. In gevalle waar beduidende verskille by veranderlikes met meer as twee vlakke voorgekom het, is die Scheffé-toets vir post hoc-vergelykings toegepas.

4. Resultate

Die onderstaande tabel (Tabel 2) bevat die resultate wat met die eenrigtingvariensie-ontleding verkry is, met houding teenoor vaders as die afhanklike veranderlike en geslag, ras, ouderdom en taal as onafhanklike veranderlikes. Die vlak van beduidendheid vir die ondersoek is op $p \leq 0.01$ gestel.

TABEL 2: Eenrigtingvariensie-ontleding met houding teenoor vaders as afhanklike veranderlike en geslag, ras, ouderdom en taal as onafhanklike veranderlikes

Veranderlike		<i>X</i>	<i>s</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Geslag:	Manlik	98.367	15.071		
	Vroulik	102.959	18.083	1.650	0.201
	21+	99.893	19.025	2.034	0.156

Volgens Tabel 2 is dit duidelik dat 'n hoogs beduidende F-waarde van 17.992 vir taal voorkom. Dit beteken dat die Afrikaanssprekendes se gemiddelde houdingstelling van 106.747, teenoor 95.049 vir die Engelssprekendes, beduidend van mekaar verskil. Die Afrikaanse studente se houdings teenoor hul vaders is beduidend meer positief as dié van die Engelse groep, terwyl albei groepe se gemiddelde houdingsstellings bokant die teoretiese gemiddelde van 75 is. Albei groepe voel dus positief teenoor hul vaders, hoewel die Afrikaanssprekendes beduidend meer positief voel teenoor hul vaders as die Engelse groep.

'n Hoogs beduidende F-waarde van 7.468 vir ras word ook in Tabel 2 waargeneem ($p \leq 0.001$). Nadat die variansies vir die drie groepe ondersoek is, blyk dit dat die gemiddeldes van die drie groepe beduidend van mekaar verskil. Die bruin studente se gemiddelde is 105.200, die swart groep s'n 94.388 en die wit groep se gemiddelde is 105.753. Hiervolgens is die swart groep se houdings teenoor hul vaders beduidend minder

positief as die bruin en wit groepe s'n, hoewel dit steeds hoër is as die teoretiese gemiddelde van 75.

Die tabel toon verder dat die gemiddelde tellings vir die mans (98.367) en vroue (102.959) nie beduidend van mekaar verskil nie, en dat die variansies dus eenders is. Hoewel die gemiddelde telling van die vroue se houdings teenoor hul vaders heelwat hoër is as dié van die mans, is dit statisties nie beduidend nie en verskil die twee groepe se variansies dus nie van mekaar nie. Albei groepe se gemiddelde tellings is ook bokant die teoretiese gemiddelde van 75, wat dui op 'n positiewe houding teenoor hul vaders.

Volgens Tabel 2 verskil die twee ouderdomsgroepe se gemiddeldes, naamlik 103.961 vir die groep 18 tot 20 jaar en 99.893 vir persone 21 jaar en ouer, ook nie betekenisvol van mekaar ten opsigte van hul houdings teenoor hul vaders nie ($p=0.156$).

Tabel 3 bevat die resultate vir die Scheffé-toets vir post hoc-vergelykings om te bepaal tussen watter vlakke van kultuur die betekenisvolle verskille voorkom.

TABEL 3: Scheffé-toets vir post hoc-vergelykings vir verskille tussen gemiddeldes

	RAS	X
1	Swart	94.388
2	Bruin	105.200
3	Wit	105.753**

** 3 verskil van 1

Die tabel toon aan dat die gemiddelde van die swart groep (94.388) hoogs beduidend van die gemiddelde van die wit groep (105.753) verskil. Die wit groep se gemiddelde houdingstelling is beduidend meer positief as dié van die swart groep. Die bruin groep se gemiddelde telling van 105.200 is ook heelwat hoër as dié van die swart groep, maar volgens die resultate is die verskil nie beduidend nie.

5. Bespreking van resultate

In afdeling 2.2 hierbo is gepostuleer dat studente se houdings teenoor hul vaders van mekaar sal verskil ten opsigte van taal, ras, geslag en ouderdom. Volgens die verkreë resultate bestaan daar eerstens 'n hoogs beduidende verskil tussen die gemiddelde houdingstellings van Afrikaans- en Engelssprekendes. Die Afrikaanssprekende groep se houdings teenoor hul

vaders is beduidend meer positief as die houdings van die Engelssprekende groep, hoewel laasgenoemde groep ook positief voel teenoor hul vaders. Tweedens is 'n hoogs betekenisvolle verskil ook tussen die gemiddeldes van die swart en wit groep se houdings aangetref, terwyl die bruin groep geen beduidende verskil ten opsigte van die wit of swart groepe aangetoon het nie. Hiervolgens verskil die swart studentegroep beduidend van die wit groep, omdat hul gemiddelde houdingstelling beduidend laer is as dié van die wit groep, hoewel hulle ook positief teenoor hul vaders voel. Die bruin groep studente se gemiddelde houdingstelling is ook hoër as die swart groep s'n, maar die groepe verskil volgens die statistiese verwerkings nie beduidend van mekaar nie. Geen geslags- of ouderdomsverskille is aangetref nie – gevolglik kan die hipoteses wat gestel is, slegs vir taal en ras aanvaar word. In 'n soortgelyke studie onder Suid-Afrikaanse adolessente is soortgelyke bevindings gemaak (Le Roux, in proses).

Wat die eerste bevinding betref, is dit insiggewend dat die Afrikaanssprekende studente se houdings teenoor hul vaders beduidend meer positief is as dié van die Engelssprekende groep. Die Engelssprekendes voel beduidend minder positief teenoor hul pa's. Hulle dink moontlik hulle het nie 'n goeie pa nie, hulle kan nie altyd op hom reken nie, hulle ken hom nie goed nie, hy sorg moontlik minder goed vir hulle, hy is miskien nie lief vir hulle ma nie, hulle is dalk skaam vir hom, hy is moontlik nie lief vir hulle nie, hy stel nie altyd belang in wat hulle doen nie, ens. Hierdie bevinding stem in 'n mate ooreen met Ocansey (2004:1) se werk in Ghana, waarin bevind is dat die meerderheid van die 930 tieners negatief voel teenoor hul vaders, maar positief teenoor hul moeders.

Wat die tweede bevinding betref, is aangetoon dat die wit groep beduidend meer positief voel teenoor hul pa's as die swart groep. Die bruin groep se gemiddelde houdingstelling is ook heelwat hoër as dié van die swart groep, maar die verskil is nie beduidend nie. Hierdie is 'n nuwe bevinding, aangesien geen navorsing om hierdie resultaat mee te vergelyk, in die literatuur opgespoor kon word nie. Swart studente voel nie so positief teenoor hul vaders as die wit groep nie. Hy gee nie so baie vir hulle om as wat die wit groep rapporteer nie; hy is nie iemand met wie hulle kan praat of iemand wat hulle so veilig laat voel soos by die wit groep die geval is nie, ensovoorts (sien vraelys).

Met die uitsondering van enkele buitelandse projekte, kon geen navorsing hieroor binne die Suid-Afrikaanse konteks opgespoor word nie, en moet die resultate van hierdie studie dus as baanbrekerswerk beskou word.

Daar is egter enkele tekortkominge wat in opvolgnavorsing aangespreek sal word. Eerstens kan die bevindinge nie na die populاسie van studente aan die Universiteit van die Vrystaat veralgemeen word nie, omdat slegs studente wat in die Fakulteit Geesteswetenskappe geregistreer is, aan die ondersoek deelgeneem het. Tweedens kan dit ook nie op die breë

populasie studente van al die universiteite in Suid-Afrika van toepassing gemaak word nie.

6. Gevolgtrekkings

Die navorser het in hierdie studie ondersoek ingestel na die houdings – hetsy positief of negatief – wat by studente voorkom teenoor hul vaders, gesien teen die agtergrond soos in die literatuuroorsig geskets, waarin die belangrikheid van 'n vaderfiguur se betrokkenheid beklemtoon is. Daar is aangetoon dat van die belangrikste funksies wat vaders moet vervul, behels om emosionele en sosiale stabiliteit in hul gesinne – maar ook in die samelewing – te bewerkstellig. Daar is ook aangedui dat onbetrokkenheid of afwesigheid van die vader katastrofiese gevolge kan hê, en 'n beduidende katalisator vir die vernaamste sosiale probleme kan wees. Die navorser wou dus vasstel of die ernstige probleme waarmee die Suid-Afrikaanse samelewing tans gekonfronteer word, soos misdaad, geweld, moord, verkragting, seksuele euwels, dwelmmisbruik, ens., en waarby jeugdige dikwels betrokke is, moontlik deur jongmense se houdings teenoor hul vaders beïnvloed kan word.

Die belangrikste bevinding van hierdie projek is dat ras en taal belangrike veranderlikes is by die bestudering van studente se houdings teenoor hul vaders. Dit het geblyk dat Afrikaanssprekende en wit studente se houdings teenoor hul pa's beduidend meer positief is as wat met swart en Engelsprekende studente die geval is. Hoewel laasgenoemde twee groepe se houdings teenoor hul vaders ook positief is, is dit nie so positief as wat vir die Afrikaanssprekende en wit groep die geval is nie. Volgens die literatuur gaan positiewe houdings gewoonlik met positiewe kognisies en evaluasies gepaard, wat weer op positiewe gedrag teenoor die houdingsobjek uitloop. Dit beteken dat Afrikaanssprekende en wit studente se kognitiewe evaluasies omtrent hul vaders byvoorbeeld behels dat hulle hul vaders goedkeur; die affektiewe aspekte behels dat hulle van hulle pa's hou, terwyl hul gedragsneigings byvoorbeeld sal beteken dat hulle hom sal nader in plaas van om hom te vermy (Taylor *et al.*, 2003:133). Hierdie positiewe houdings behoort ook hul liefde vir hul vaders te versterk en tot helpende gedrag aanleiding te gee.

Dieselfde afleiding kan nie werklik gemaak word ten opsigte van die swart en Engelsprekende groep studente wat aan hierdie ondersoek deelgeneem het nie; hoewel hul gemiddelde houdingstelling ook positief is, dit tog beduidend laer as dié van die Afrikaanssprekende en wit studente. Uit antwoorde verskaf op die vraelyste, kan afgelei word dat hul minder positiewe houdings teenoor hul vaders kan beteken dat hulle hul vaders nie in dieselfde mate as die ander groepe goedkeur nie; nie in dieselfde mate van hul pa's hou nie, en hul vaders heel waarskynlik nie in dieselfde mate sal nader indien hulle byvoorbeeld hulp benodig nie. Hierdie minder

positiewe houdings kan waarskynlik ook in 'n groter mate aanleiding gee tot destruktiewe gedrag en sosiale konflik (Taylor *et al.*, 2003:133), wat moontlik deur 'n mindere mate van betrokkenheid van hul vaders of selfs die afwesigheid van 'n vaderfiguur veroorsaak kon gewees het.

Die resultate van hierdie ondersoek moet egter ook beskou word teen die agtergrond van die Suid-Afrikaanse geskiedenis van apartheid, wat meegebring het dat groot getalle swart mans en pa's weens die geforseerde migrerende arbeidsstelsel vir lang tydperke van hul gesinne verwyder was. Dit het grootskaalse vervreemding tussen vaders en gesinslede veroorsaak en 'n geslag kinders voortgebring wat deur hul moeders, grootouers of ander familielede grootgemaak moes word. Die verlies aan 'n vader as rolmodel het in baie gevalle gelei tot 'n gebrek aan gesonde geslagsrolontwikkeling, empatie, selfbeheer, goeie selfbeeld, psigologiese welstand, ens. Baie kinders het ernstige emosionele wonde opgedoen en sosiale en intellektuele agterstande ontwikkel wat moeilik oorbrug kan word, maar moontlik mettertyd deur sosiale rekonstruksie en innoverende benaderings verander kan word.

Hoewel dit 'n komplekse saak is, kan bogenoemde gevolge moontlik een van die redes wees vir die hoë vlakke van tienergeweld en jeugmisdaad, asook ander wetsoortredings, hoewel daar ook ander faktore aanwesig kan wees. Amneus (2002:2) en Evans en Fogarty (1999:2) stel dit egter dat kinders meer geneig is om mishandel en verwaarloos te word in huisgesinne waar vaders afwesig of onbetrokke is, en dat dit gepaard gaan met verarming, misdadigheid en seksuele verwarring. Die navorser is dit eens met navorers soos Popenoe (1996:12) en Mason (1995:13) dat die feit dat jeugdige sonder die liefde van 'n vaderfiguur opgroei die toekoms van die jeug ernstig in gevaar kan stel, en dat dit 'n beduidende katalisator vir die vernaamste sosiale probleme kan wees. Amneus (1995:1) stel dit onomwonde dat enige samelewing wat nie die mans kan motiveer om na hul kinders en gesinne om te sien nie, toenemend sal deterioreer en uiteindelik sal ineenstort. In die woorde van Sandile Memela (*City Press*, 2002:1):

When I see an old woman leading a five-year-old black boy by the hand
I get overwhelmed. It is a good thing that they do, these *magogos*. But
we need to see black men helping out with the children too.

Bibliografie

- AMNEUS, D. 1995. *The father's role in society*.
<http://www.vix.com/pub/men/nofather/articles/amneus.html> (2002, March, 7).
- AMNEUS, D. 2002. The father's role in society.
www.ourcivilisation.com/decline/fathers.htm (2002, March, 7).
- ARONSON, E., WILSON, T.D., & AKERT, R.M. 1997. *Social Psychology*. 7th ed. New York: Longman.
- ATKINSON, P. 2002. *The father's role in society*.
<http://www.ourcivilisation.com/decline/fathers.htm> (2002, March, 7).

- BEELD. 2000. Jeug moet morele verval keer, sê onderwysadjunk. Junie, 12:4.
- BEELD. 2003. Kinderskurke. Oktober, 8:1.
- BEELD. 2003a. Kindermisdadigers. Oktober, 9:1.
- BEELD. 2004. Moord in die kinderwêreld. Januarie, 24: 1-2.
- BEM, D.J. 1967. Self-perception: An alternative interpretation of cognitive dissonance phenomena. *Psychological Review*, (74):183-200.
- BOLLINGER, B. & PALKOVITZ, R. 2003. The relationship between expressions of spiritual faith and parental involvement in three groups of fathers. *The Journal of Men's Studies*, 11(2):117-129.
- BYRUM, S. 1996. *New roles for dads: Fathers as role models and mentors*. <http://npin.org/library/pre1998/n00425/n00425.html> (2002, March, 7).
- CHARITY, J. 2003. *When fathers aren't "Dads"*. <http://www.umm.maine.edu/resources/beharchive.bexstudents/JackiCharity/jc320.html> (2003, November, 18).
- CITY PRESS. 2002. Time for black fathers to act like real men. January, 13:1.
- DAILY NEWS. 2002. Superdad fights back. October, 25:1.
- DIE AFRIKANER. 2002. Afrikanerkinders en Suid-Afrika se groeiende dwelmsprobleem. Junie, 7:1.
- DIE KERKBODE. 2002. Tieners het rolmodelle dringend nodig. September, 6:1.
- DOBSON, J. 2002. *Om seuns groot te maak*. Vereeniging: CUM.
- DOLLAHITE, D.C. 1998. Fathering, faith and spirituality. *The Journal of Mens' Studies*, 7(1):3-15.
- EVANS, G.D. & FOGARTY, K. 1999. The hidden benefits of being an involved father. <http://edis.ifas.ufl.edu> (2003, November, 18).
- FESTINGER, L. 1957. *A theory of cognitive dissonance*. Evanston, IL: Row, Peterson.
- GRAVETTER, F.J. & FORZANO, L.B. 2006. *Research methods for the behavioral sciences*. 2nd ed. Toronto: Thompson Wadsworth.
- GREEN, S. 2002. Involving fathers in children's literacy development: An introduction to the fathers reading every day (FRED) program. <http://www.joe.org/joe/2002october/rw4.shtml> (2005, July, 9).
- HARPER, J.F. 1986. Parental bonding, self-esteem and peer acceptance in father-absent male adolescents. *Australian Journal of Sex, Marriage & Family*, 7(1):17-26.
- HEIDER, F. 1958. *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- HOVLAND, C.I., JANIS, I.L., & KELLEY, H.H. 1953. *Communication and persuasion*. New Haven, CT: Yale University Press.
- KHALID, R. 1991. Perceived maternal behavior and masculinity of self-concept among father-absent boys. *Journal of Behavioural Sciences*, 2(2):45-54.
- LABUSCHAGNE, F.J. & EKSTEEN, L.C. 1993. *Verklarende Afrikaanse Woordeboek*. 8ste uitg. Kaapstad: J.L. van Schaik.
- LE ROUX, A. 2003. 'n Kruis-kulturele ondersoek na Christelike moraliteit onder universiteitstudente. *Acta Theologica*, 23(2):146-165.
- LE ROUX, A. (in process). Adolescents' Attitudes Towards Their Fathers: A Cross-Cultural Investigation. *Journal of Adolescent Research*.
- MARKS, L.D. & DOLLAHITE, D.C. 2001. Religion, relationships and responsible fathering in Latter-day Saint families of children with special needs. *Journal of Social and Personal Relationships*, 18 (5): 625-650.
- MARSIGLIO, W., AMATO, P., DAY, R.D., & LAMB, M.E. 2000. Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1173-1191.
- MASON, M.M. 1995. *Out of the shadows: Birthfathers' stories*. Minnesota: O.J. Howard Publishing.
- MASUKU, S. 2004. A world of crime. Youth views on crime in the Nelson Mandela Metro. *Crime Quarterly* (9) www.Issafrica.org/CrimeQ/No.9/Masuku.htm (2006, April, 21).

- MBOYA, M.M. 1999. Migrant Labor in South Africa: A comparative analysis of the academic achievement of father-present and father-absent adolescents. *Adolescence*, 34, 763-767.
www.findarticles.com/articles/mi_m2248/is_136_34/ai_59810234/print (2006, April, 24).
- OCANSEY, F. 2004. Early adolescents' attitudes and perceptions about their parents in Ghana. *IFE Psychologia*, 12(2):49-68.
- PARK, R. 1996. *Fatherhood*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- POPENOE, D. 1996. A world without fathers (consequences of children living without fathers). *The Wilson Quarterly*, 20:12-18.
- PRETORIA NEWS. 2003. Home-grown moral values are the best protection against aids. Julie, 29:1.
- RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING. 2004. *The Fatherhood Project*. <http://www.hsrc.ac.za/fatherhood/media/articles.html> (July, 14).
- RIGBY, K. 1993. School children's perceptions of their families and parents as a function of peer relations. *Journal of Genetic Psychology*, 154(4):501-513.
- ROSE, M.K. 1992. Elective single mothers and their children: The missing fathers. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 9(1):21-33.
- SATURDAY WEEKEND ARGUS. 2004. S.A. children having sex at 'increasingly lower ages'. October, 3: 1.
- SMITH, A.K. 2002. *Father's role*. <http://ohioline.osu.edu/hyg-fact/5000/5212.html> (March, 7).
- TAYLOR, S.E., L.A., & SEARS, D.O. 2003. *Social Psychology*. 11th ed. New Jersey: Prentice Hall.
- TRIPP, D. 2002. A Christian view of morality. <http://www.christianity.co.nz/moralit1.htm> (April, 30).
- VERGOTE, A. 1981. *Parental figures and the representation of God*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- ZULU, E.M. & SIBANDA, A. 2005. Racial differences in household structure. In: Zuberi T., Sibanda A & Udjo E. (Eds.), *The demography of South Africa*. New York: M.E. Sharpe.